

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", תורה ברורה

על הפסוק הראשון בפרשת משפטים (שמות כא, א) כותב רש"י (בשם חז"ל) "אמר לו הקב"ה למשה, לא תעלה על דעתך לומר: אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו. לכך נאמר 'אשר תשים לפניהם', כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם", עד כאן לשונו. זאת אומרת המלמד תורה לאחרים, לא די לו שיחזור על התוכן שהוא מלמד (ואפילו יחזור על כך ב' או ג' פעמים!) אלא אם כן:

[א] הוא מטריח על עצמו להסביר טעם ונימוק לאותו חומר שהוא מעביר ועוד.

[ב] שיהיה כל כך מבואר וברור עד שהתלמיד יהיה שליט בחומר, כדוגמת מאכלים המוגשים לפניו לאכול, ללא צורך בעיבוד נוסף.

בימינו אין המלמדים נוהגים לחזור על הרצאותיהם ב' או ג' פעמים! (זאת פרט למלמדים בכיתות הנמוכות). ועוד נהוג בימינו להעביר סיכומים לתלמידים, בלי לפרט כל דבר עם טעמו ונימוקו. זאת אומרת נשתנינו הרבה ממה שהיה נהוג בדורות קדם. אין לנו מקיימים אותה ההדרכה שחז"ל הורו לנו בפסוק זה. איך נהיה כך? הסיבה לכך היא כי כמות החומר הנלמד היא כה רבת ממדים, כה גדושה עניינים מרובים ושונים, שאין הזמן בידי המלמד להתעכב על כל פרט. אבל בעצם, ההפסד הוא גדול, כי אנו מקיימים את הלקחים התורניים באופן חיצוני, בלי להבין טעם והסבר לכל דין או הדרכה. זאת אומרת, הגורם הגדול לשטחיותנו בהבנת התורה הוא רצוננו "להספיק" הרבה. עוד סיבה לרפיוננו הוא מה שרוב תורתנו נמצא בהישג יד על ידי הספרים המרובים שנדפסו לאחרונה, ויותר מזה ההמצאה של מאגרי מידע במחשב. אוצרות הספרים נמצאים ונגישים באוספים מסחריים ונכללים בתקליטורים השונים. כך אין האדם זקוק "לזכור" הרבה, כי אם רק יחפש ב"מנוע חיפוש" של מלה הנדרשת מיד ימצא את מבוקשו. וזה בעצם גורם לעניות הידיעה בתורה.

האמת היא שהתרחקנו מאותו תקן שתקנו לנו חז"ל, לזכור את לימודנו בעל פה. מסרו לנו חז"ל (תענית ח' ע"א) כי ריש לקיש היה חוזר על לימודו ארבעים פעם. ושם מובא כי רב אדא בר אהבה היה חוזר רק (!) עשרים וארבעה פעמים על כל מה שלמד. וכאשר חז"ל (חגיגה ט' ע"ב) תיארו מי הוא "עובד את ה'", קבעו שזהו השונה פרקו מאה אחת פעמים. וכל גרגיר מידע ששמעו, אפילו אם היה להם ספק מה שמו של בעל השמועה, היו חוזרים על כך ארבעים פעם (ברכות כ"ח: ע"ע פסחים עב. מגילה ז': ועוד). ואמנם זה ברור, כי המשתמש בזמנו לחזור על אותו פריט של מידע ארבעים פעם, מפסיד בהוספת ידיעות נוספות אחרות. חז"ל הודו שיש "יצר הרע" כזה אצל לומדי

תורה. אמנם יודעים הם כי ראוי להם לא להתקדם "הלאה" אלא לחזור על הישנות, ובכל זאת "יצר" הסקרנות גובר עליהם. "ידעי רבנן רבנן להאי מילתא ועברי עלה!" (עבודה זרה יט ע"א). יש פסוק "טוב מלוא כף נחת ממלוא חפניים עמל ורעות רוח" (קהלת ד', ו') אמרו על כך חז"ל (קהלת רבה, ד'): "טוב מי שהוא שונה הלכות ורגיל בהם, ממי שהוא שונה הלכות ומדות ואינו חוזר ורגיל בהם". אמרו שם משל: טוב האוחז ציפור אחד כפותה, ממאה הפורחות [ועדיין לא לכד אותן].

מהר"ל הדריך כי עיקר תורה שבעל פה הוא מה שהאדם קולט בזיכרונו, ולוקח אתו בכל מקום שהולך, למרות שהוא מחוסר ספר ("דרשות מהר"ל", הובא בסוף "באר הגולה", עמ' מ"ח). שם ציטט דברי האיפודי (הועתקו במלואם ב"יובל סיני", הוצ' מוסד הרב קוק, עמ' תשפ"ה): "שלא יבטח אדם על עורות הבהמות המתות" [כלומר הקלף עליו כותבים ספר]. וחזר על עקרון זה מהר"ל ("תפארת ישראל", פרק ס"ח). וזה נרמז בגמרא: "אם ישאלך אדם דבר, אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לי מיד" (קידושין ל' ע"א).

ומה דעת הרב אברהם קוק בנידון? "כלל גדול גם כן בכל חכמה ומלאכה, כי שלימות העולם בכללו תבוא מריבוי בקיאים כל אחד במקצוע מיוחד בתכלית המעלה, ולא ממי שסופג הכל רק בדרך שטחי. כי ההשלמה האיכותית גדולה היא בערכה על ההשלמה הכמותית" ("עין איה", ברכות פ"ו פסקא כ"ה). כלומר, עדיף שהאדם יתבסס במסכת אחת וידענה היטב, ממה שיפזר זמן לימודו על כמה מסכתות וידעם רק בשטחיות. אמנם צריכים להבהיר שאין כוונת הדברים שהאדם יתרכז במסכת אחת עם כל הפלפולים של ראשונים ואחרונים שנאמרו עליה, עם כל המשא ומתן של המפרשים השונים, אלא רצון חז"ל היה שהאדם יחזור על עצם הכיתוב (הטכסטים) של חז"ל עד שידע אותם כמעט בעל פה, או לפי לשונם או לפי התוכן הכללי שלהם. רק אחרי שידע היטב את עצם דברי חז"ל, יפנה להרחבת עיונים המסתעפים.

הרי אחרי פרשת יתרו, שם מתואר כיצד קיבלנו את התורה בהר סיני, באה פרשת משפטים ללמדנו כיצד השיטה ללמוד תורה זו. על הרב לחזור ולשנן כל דבר עם טעמים ונימוקים עד שהתלמיד יקלוט ויבין עצם דברי חז"ל, משום מה נאמרו. תיאור מצב מוצלח זה של הבנה וקליטה הוא כאשר הכל מוכן ומזומן לפני התלמיד "כאילו שולחן ערוך, מוכן לאכול לפני האדם". אבל מפני ההשפעות הקשות של היותנו מפוזרים בגלות בין האומות, נשתבשו דרכי הלימוד. בעת ניצני הגאולה עלינו לחזור לתורת ארץ ישראל, כיצד חז"ל אמרו לנו ללמוד.

"אשר תשים לפניהם", פשוטו כמשמעו.